

work education. The process of the development of occupational therapy as a profession worldwide is reviewed. The peculiarities of occupational therapy as those directly related to social work and social work education are revealed. The occupational therapy profile is provided. The process of occupational therapy intervention is analyzed. The occupational therapy health orientation resulted in defining occupational therapy as an area of health promotion is justified. The common features of social work and occupational therapy are emphasized. The international requirements to the educational programs in occupational therapy as produced by the World Federation of Occupational Therapists are highlighted. Accordingly, the major principles of teaching occupational therapy to be applied in social work education are outlined.

Key words: occupational therapy, social work, common features, educational programs.

Стаття надійшла до редакції 23.01.2016 р.

Прийнято до друку 29.02.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Караман О. Л.

УДК 378.22.013.42:316.42:[004]

В. І. Березан

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У сучасному інформаційному суспільстві суттєвий вплив на формування у майбутніх фахівців, зокрема соціальних педагогів і працівників, духовних цінностей та ідеалів, індивідуального й суспільного світогляду, поведінкових стереотипів і конкретних вчинків здійснюють інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ). ІКТ приходять на зміну сім'ї та іншим соціальним інститутам та інституціям, які є носіями соціальності. Інтернет стає не тільки інструментом пошуку й отримання необхідної інформації, а й середовищем віртуальної взаємодії, комунікації, відбувається розширення соціальності інформаційного простору, що веде до розширення поняття соціалізації, включаючи соціалізацію у віртуальному просторі. Людина «стає на шлях кіберсоціалізації» [8]. У зв'язку з цим актуалізується потреба в управлінні інформаційною складовою соціалізації, організації роботи з інформацією з метою соціального розвитку майбутніх соціальних педагогів, що складає важливу частину соціального виховання та їхньої професійної підготовки.

Актуальність піднятих проблем підтверджуються рядом документів: Укази Президента України «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» (2005), «Про

невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010), Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» (2007), Державна цільова науково-технічна та соціальна програма «Наука в університетах на 2008–2017 рр.» (2007) та ін.

Сьогодні традиційно більшість авторів піднімають проблеми використання ІКТ у підготовці вчителів-предметників. Але й фахівці соціальної сфери не залишилися поза увагою. У працях А. Арнольдова, Г. Вороніна, Є. Достовалової, К. Коліна, І. Клемантович, В. Самохвалової, Т. Пушкарьової, П. Шептенко та ін. досліджуються проблеми формування змісту підготовки соціального педагога, його готовності до застосування ІКТ у професійній діяльності, оновленню методики навчання інформатики. Вітчизняні і зарубіжні дослідження з формування інформаційної культури соціального педагога (В. Самохвалова), його інформаційно-комунікаційної компетентності (О. Достовалова) і компетенцій (Є. Абрамов), методики підготовки соціального педагога в галузі ІКТ (А. Безвесільна), його професійної підготовки із застосуванням електронних засобів навчання (Л. Боднар), використання ІКТ у роботі соціального педагога (Н. Зініна), проблеми формування інформаційно-комунікаційної компетентності соціального працівника (О. Софінська), використання ІКТ у професійній підготовці соціального працівника (І. Артеменко), місце ІКТ у професійній діяльності соціального працівника (Л. Дітковська) переконливо доводять можливість і доцільність використання ІКТ у навчанні й професійній діяльності працівників соціальної сфери.

Тому мета нашої роботи – проаналізувати досвід використання ІКТ у підготовці майбутніх соціальних педагогів на кафедрі соціальної і колекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Короленка та визначити, у чому полягає соціально-виховний потенціал ІКТ.

Визнаючи на всіх рівнях, що ми живемо в епоху інформаційного суспільства, ми говоримо про те, що реальність феномена «віртуальної реальності», який існує паралельно з класичною соціальною реальністю, у наші дні не вимагає спеціальних доказів. Разом з тим трактується статус цього феномену не однозначно. Віртуальність розуміється як ігрова, умовна реальність, як інформаційна модель реальності, як симуляція реальності. Однак сучасна практика дає підстави вважати, що віртуальність є не тільки проекцією соціокультурного розмаїття, але й новим діяльнісним середовищем – кіберпростором для реалізації всіх видів і способів людської активності, «життєдіяльності». Так, у кіберпростір найбільш адекватно транслюються такі види класичної людської діяльності, які за своєю природою є або повністю, або значною мірою інформаційними. Саме до таких видів діяльності відносяться освіта й виховання.

Вивчення наукових праць В. Бикова, Н. Дементієвської,

М. Жалдака, Г. Лаврентьєвої, Н. Лавриченко, І. Малицької, Н. Морзе, М. Смультсон, Є. Полат, М. Бухаркіної, М. Моїсеєвої, А. Петрова, А. Пилипчука, Н. Тверезовської та ін. дає змогу визначити сутність поняття «інформаційно-комунікаційні технології», та потенційні можливості їх використання у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників.

На думку цих вчених, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) (від англ. Information and Communication Technologies (ICT)) – це сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, обробки, зберігання, розповсюдження, відображення і використання інформації в інтересах її користувачів [5].

Зміст поняття «інформаційно-комунікаційні технології» сучасними вченими також визначається як:

- сукупність нових інформаційних технологій (методів та технічних засобів), що дозволяють знаходити, збирати, обробляти, створювати, передавати та подавати інформацію, керувати і користуватися нею та сприяти різним формам комунікації;

- сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, зберігання, опрацювання, передавання та подання інформації, яка розширює знання людей і розвиває їхні можливості щодо керування технічними і соціальними проблемами;

- цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування;

- комплекс навчальних і навчально-методичних матеріалів, технічних та інструментальних засобів обчислювальної техніки навчального призначення, а також методи й організаційні форми навчання;

- комп'ютерні технології, які базуються на використанні певної формалізованої моделі змісту, що представлена педагогічними програмними засобами, записаними в пам'ять комп'ютера, і можливостями телекомунікаційних мереж [5].

За своєю сутністю ІКТ – це поєднання інформаційних технологій з комунікаційними для вирішення різноманітних завдань сучасного освітнього інформаційного суспільства. Отже, поняття «інформаційно-комунікаційні технології», крім зазначеного вище, інтегрує семантику терміну «комунікація» і передбачає процес спілкування, обміну думками, знаннями, почуттями, моделями поведінки, а також спільну діяльність учасників комунікації, у ході якої виробляється спільний погляд на речі, події та навколишнє середовище.

З огляду на це, інформаційно-комунікаційні технології, крім інформаційних процесів, програмно-технічних засобів та інструментарію, поєднують в собі три основні (базові) функції соціальної комунікації:

- інформаційну (передача інформації про предмети, їх

властивості, явища, дії та процеси);

- експресивну (визначає здатність соціальної комунікації передавати оціночну інформацію про предмети або явища);

- прагматичну (соціальна комунікація є засобом, який спонукає людину до певної дії та вчинку) [10].

Узагальнюючи різні підходи до трактування поняття «ІКТ», у сучасних наукових дослідженнях виокремлюються три основних види інформаційно-комунікаційних технологій:

- комп'ютерні, або інформаційні, технології, засновані на роботі з текстовими та графічними редакторами (редагування тексту, комп'ютерна верстка, книжкова ілюстрація тощо), електронними таблицями та базами даних. Фактично вони є основою, першою сходинкою для використання мультимедійних та телекомунікаційних технологій;

- мультимедійні технології (або технології мультимедіа) – це поєднання спеціальних апаратних засобів і програмного забезпечення, що дозволяє на якісно новому рівні сприймати, переробляти і надавати різноманітну інформацію: текстову, графічну, звукову, анімаційну, телевізійну тощо [12];

- телекомунікаційні технології (або мережні чи Інтернет-технології) – це технології передачі й одержання інформації за допомогою локальних (Інтранет) та глобальних (Інтернет) комп'ютерних мереж [4; 7].

Саме за допомогою ІКТ педагогічні технології роботи з можливостями глобальної мережі Інтернет та мобільного зв'язку, в цілому, конкретних інтернет-ресурсів, додатків і соціальних сервісів, зокрема, використовуються в різних галузях науки. Практичне використання можливостей кіберсоціалізації і технологій кіберпедагогіки отримують широке розповсюдження в сучасній українській і зарубіжній освіті.

Словосполучення «соціально-виховний потенціал» доволі часто використовується у науковій літературі. Однак різні автори застосовуючи цей термін, вкладають у нього різний зміст. У той же час ряд авторів пропонують поняття близькі за змістом до соціально-виховного потенціалу – «соціально-педагогічний потенціал», «психолого-педагогічний потенціал», «виховний потенціал». А деякі, використовуючи поняття «соціально-виховний потенціал», зовсім не розкривають його зміст. У такому випадку соціально-виховний потенціал розуміється дослідниками, по-перше, як щось само собою зрозуміле, по-друге, зовсім неоднозначно. Такі роботи роблять свій внесок у розробку проблеми соціально-виховного потенціалу, але стосуються окремих її аспектів, проблема в цілому не ставиться. Автори, говорячи про потенціал, мають на увазі свій предмет дослідження, тобто відбувається втрата поняття «соціально-виховний потенціал» і зводиться до педагогічних здібностей, спрямованості, суб'єктності тощо.

Щоб зрозуміти сутність поняття розглянемо його складові.

В етимологічному значенні термін «потенціал» походить від латинського «potentia» і в перекладі означає міць, силу, можливість. У

зв'язку з цим він трактується по-різному. У різноманітних словниках та енциклопедіях поняття «потенціал» розглядається як «міць, сила»; «джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для вирішення будь-якого завдання, досягнення певної мети; можливості окремої особи, суспільства, держави у певній галузі»; «навички, знання або здібності окремих людей, організацій по відношенню до виконання певних ролей або виготовлення конкретної продукції»; «дещо, що може проявитися чи стати реальним»; «фізичне поняття, що характеризує величину потенційної енергії у певній точці простору, а також як сукупність засобів, умов, необхідних для ведення, підтримки чи збереження чого-небудь» та ін. [2; 3; 13].

Російський науковець Е. Реанович підкреслює, що у науковій літературі достатньо часто обговорюється питання про співвіднесення понять «потенціал», «ресурси», «резерви» та «можливості» [9]. Підкреслюючи, що категорії «ресурси», «резерви» та «можливості» характеризують окремі прояви потенціалу в цілому і відображають його «з різних боків», Е. Реанович виділяє декілька рівнів прояву потенціалу:

- потенціал визначає минуле з точки зору відображення сукупності властивостей, накопичених людиною і таких, що обумовлюють її здібність до якої-небудь діяльності (потенціал приймає значення «ресурс»);
- потенціал відображає теперішнє з точки зору практичного застосування і використання людиною набутих здібностей (потенціал набуває значення «резерв»);
- потенціал орієнтований на розвиток (майбутнє) (потенціал має значення «можливості») [9].

Таким чином, широке трактування поняття «потенціал» обумовлює можливість розглядати його як засоби, здібності, запаси, джерела, ресурси, які можуть бути дієвими і використані для вирішення будь-якого завдання. При цьому необхідно враховувати минулий, теперішній і майбутній потенціал [9].

Проблема розкриття сутності, змісту, рівнів, а також самого поняття «соціальний потенціал» у науці теж має давні традиції. Ця проблема спочатку була піднята у рамках економічних досліджень у руслі вивчення соціально-економічного потенціалу. «Соціальний потенціал можна розглядати як систему елементів, що безпосередньо детермінують соціальну активність особистості і можливості отримання нею соціально значущих результатів у різних сферах суспільного існування – трудовій, інтелектуальній, суспільно-політичній, культурній, духовній тощо» [1, с. 88].

Аналізуючи поняття «виховний потенціал», дослідники в основному пов'язують це поняття з сім'єю, громадським рухом, дозвіллевою діяльністю, освітнім процесом, позашкільними установами. У загальному вигляді він представлений як виховні, педагогічні можливості якихось елементів чи системи у будь-якій діяльності.

Тому соціально-виховний потенціал можемо охарактеризувати як

сукупність соціальних, психолого-педагогічних та організаційно-педагогічних факторів виховання, позитивної соціалізації і стимулювання саморозвитку особистості студента в їх взаємозв'язку, які забезпечують у його життєдіяльності реалізацію соціальних потреб, його позиції як суб'єкта пізнання, практичної діяльності, спілкування, права, творчості, саморозвитку.

Педагогічні аспекти можливостей ІКТ полягають у тому, що: а) ІКТ виступає як важливий фактор соціалізації у сучасному інформаційному суспільстві (М. Воропаєв, А. Мудрик, В. Плешаков); б) ІКТ застосовують у педагогічному (навчальному) процесі (Л. Кругликова, Г. Селевко, А. Федоров); в) ІКТ мають певний соціально-виховний потенціал (М. Воропаєв, А. Мудрик, Т. Ромм) [11].

Українська вища школа активно просувається у цифрову еру, розробляються різноманітні послуги на основі ІКТ у сфері освіти. Сьогодні у кожному вищому закладі (зокрема, і в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка) створене віртуальне інформаційне середовище, яке представлено сайтами університету (зовнішнім і внутрішнім), факультетів, окремих викладачів. Майбутні соціальні педагоги можуть отримати будь-яку необхідну інформацію, консультацію онлайн та офлайн. Ця інформація може бути доступною як у будь-який час, так і в обмеженому часовому відрізку. Певні обмеження формують у студентів дисциплінованість, організованість та вміння планувати свої дії.

Крім цього, згідно з результатами опитування, проведеного серед студентів I–V курсів, кожна академгрупа має свою сторінку (групу) у соцмережах (найпопулярнішою є соціальна мережа «ВКонтакте»), на яку можна зайти в будь-яку хвилину, використовуючи різні ІКТ (мобільний телефон, комп'ютер, планшет). Там зазвичай вивішується вся необхідна інформація для студента: розпис занять, інструктивно-методичні матеріали до практичних занять, виконання самостійної та індивідуальної роботи, питання до підсумкового контролю, робочі організаційні питання групи тощо.

Таке інформаційне віртуальне середовище створює умови для формування електронного портфоліо спочатку групи на I курсі, а пізніше і кожного студента окремо. Це дозволяє прослідкувати зміни, які відбулися у групі, краще пізнавати себе, розвивати навички самооцінки, відслідковувати рівень сформованості різних компетенцій та аналізувати свій розвиток.

Зі студентами, які мають фізичні обмеження, тимчасово хворіють, вагітними студентками та молодими матерями, тобто з тими студентами, які не можуть кожного дня відвідувати заняття, викладачі кафедри соціальної і корекційної педагогіки ПНПУ навчання здійснюють за допомогою різноманітних інтернет-ресурсів дистанційно (електронна пошта, діалоги у соціальних мережах, віртуальне навчальне середовище Moodle, технології Web 2.0 тощо).

Таким чином, аналіз впровадження ІКТ у професійній підготовці

майбутнього соціального педагога у поєднанні з концепцією соціального виховання А. Мудрика, в якій соціальне виховання постає у єдності сфер освоєння соціального досвіду, соціальної освіти та індивідуальної допомоги, дозволяє зробити висновок, що у сфері соціального досвіду ІКТ сприяють: вирівнюванню шансів успішної адаптації студентів першого курсу у виші; розвитку комунікативної компетентності та полегшення спілкування між студентами; формування умінь приймати оптимальні рішення; вироблення навичок співробітництва.

У вирішенні завдань соціальної освіти за допомогою ІКТ більш ефективно здійснюється: індивідуалізація навчання; розвиток навичок самостійної роботи і самоосвіти; повноцінне включення студента з обмеженими можливостями (інваліди, студенти, які захворіли тимчасово, вагітні студентки, молоді мами, під час вигодовування дитини тощо) до освітнього процесу; розвиток самооцінки та оцінки компетенцій за допомогою електронного портфоліо (власного та академгрупи).

У вирішенні завдань індивідуальної допомоги ІКТ сприяють: розвитку процесів самоствердження, самовизначення, самореалізації підвищення впевненості в собі; розвитку критичного ставлення до інформації; розвитку креативності; посилення мотивації; за допомогою поглиблених знань вирішувати комплексні проблеми реального життя.

ІКТ, будучи засобами технічного характеру, сприяють появі у сучасного студента нових якостей, що забезпечують формування автономії, що включає в себе вміння самостійно аналізувати й оцінювати інформацію, проявляти ініціативу, визначати потреби і стратегію свого навчання, виробляти рефлексію та оцінку отриманих знань за самостійно сформованими критеріями. Завдяки цьому їх застосування в освіті має певний соціально-виховний ефект на студентів, що необхідно сучасній вищій школі, оскільки сприяє соціалізації майбутнього соціального педагога як успішного громадянина сучасного інформаційного суспільства.

Поставлена проблема вимагає подальших досліджень теоретичних і практичних аспектів щодо вивчення способів використання ІКТ у професійній підготовці майбутнього соціального педагога за допомогою різних типів взаємодії в електронному середовищі, розробки методичної системи формування інформаційно-комунікаційних компетентностей майбутнього соціального педагога тощо.

Список використаної літератури

- 1. Божинская Т. Л.** Педагогический потенциал российской региональной культуры в контексте социально-философских исследований / Божинская Татьяна Леонидовна // Теория и практика общественного развития. – 2010. – № 2. – С. 87 – 94.
- 2. Большая советская энциклопедия (БСЭ)** [Электронный ресурс]: 30 т. на трех CD. – М.: Бол. Рос. энцикл., 2003. – 3 Электрон. опт. диск (CD).
- 3. Васюкова И. А.** Словарь иностранных слов: около 5000 слов / И. А. Васюкова. – М.: АСТ, 2005. – 990 с.
- 4. Дичківська І. М.**

Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / Дичківська І. М. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с. **5. Інформаційні технології** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> **6. Мудрик А. В.** Введение в социальную педагогику. – Изд. 2-е, перераб. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т, 2009. – 568 с. **7. Освітні технології** : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с. **8. Плешаков В. А.** Интернет как фактор киберсоциализации молодежи / Плешаков Владимир Андреевич, Угольков Николай Владимирович // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. Серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. – 2013. – Т. 19. – № 3. – С. 117–120. **9. Реанович Е. А.** Смысловые значения понятия «потенциал» / Е. А. Реанович [Электронный ресурс] // Международный научно-исследовательский журнал. Экономические науки. – 2012. – Вып. Декабрь. – Режим доступа: <http://research-journal.org/economical/smyslovye-znachenie-ponyatiya-potencial/> **10. Соціальна комунікація** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> **11. Теркулова И. Н.** Проблематика ИКТ в современном социальном воспитании // Вопросы воспитания. – 2013. – № 1(14). – С. 48–52. **12. Тихонова Т. В.** Інформаційно-комунікаційні технології професійної діяльності педагога: генезис змісту поняття / Т. В. Тихонова // Формування та розвиток професійної компетентності сучасного педагога в системі неперервної освіти : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 12–14 травня 2011 р.). – Миколаїв : ОППО, 2011. – С. 162–164. **13. Толковый словарь русского языка:** около 30 000 слов / под ред. Д. Н. Ушакова. – М. : АСТ, 2008. – 1054 с.

Березан В. І. Соціально-виховний потенціал інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх соціальних педагогів

У статті розглядаються інформаційно-комунікаційні новації у підготовці майбутніх соціальних педагогів створення інформаційного суспільства та ІКТ, що динамічно розвиваються, (віртуальне інформаційне середовище, сторінка у соціальних мережах, електронне портфоліо, дистанційні форми навчання на базі веб-додатку Moodle, технологій Web 2.0 в освітніх цілях), за умови адекватного використання яких можливо позитивно впливати на соціальне виховання у процесі соціалізації, соціального досвіду, соціальної освіти, індивідуальної допомоги.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, соціально-виховний потенціал, підготовка соціальних педагогів, соціальне виховання.

Березан В. И. Социально-воспитательный потенциал информационно-коммуникационных технологий в подготовке будущих социальных педагогов

В статье рассматриваются информационно-коммуникационные новации в подготовке будущих социальных педагогов в условиях

создания информационного общества и динамично развивающихся ИКТ (виртуальное информационное пространство, страница в социальных сетях, электронное портфолио, дистанционные формы обучения на базе веб-приложения Moodle, технологии Web 2.0 в образовательных целях), при условии адекватного использования которых можно положительно влиять на социальное воспитание в процессе социализации, социального опыта, социального образования, индивидуальной помощи.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, социально-воспитательный потенциал, подготовка социальных педагогов, социальное воспитание.

Berezan V. I. Socio-educational Potential of Information and Communication Technologies in Training of Future Social Pedagogues

The article considers information and communication innovations in the training of future social pedagogues for the development of the information society and ICT are rapidly developing (virtual information environment, social networks, e-portfolio, distance learning based on the web application Moodle, Web 2.0 technologies for educational purposes). Presents various approaches to the interpretation of the concept "information and communication technology", identified three main types: computer technology, multimedia technology and telecommunication technology. Considered the essence of the concept "social and educational potential" on the basis of its constituent parts. The proposed terms of adequate ICT use in the preparation of the future social pedagogues that positively affect social education in the process of socialization, social experience, social education, individual assistance.

Key words: information and communication technologies, social and educational potential, training of social pedagogues, social education.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2016 р.

Прийнято до друку 29.02.2016 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 378:37.013

Л. Л. Бутенко

**ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЇ
В НАВЧАЛЬНІЙ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ**

Майбутнє нашої країни вимагає формування людини креативного типу, яка орієнтована не стільки на організацію та переробку знання, скільки на їх продукування, синтез. Ситуації невизначеності, мінливості, когнітивної складності вимагають від системи професійної освіти орієнтації